

УДК 796.012.3-053.5

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПОСТУП СПЕЦІАЛЬНО ОРГАНІЗОВАНОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК ОСОБЛИВОГО РІЗНОВИДУ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Віталій СЕРГІЄНКО

*Національний університет фізичного виховання і спорту України,
ORCID iD 0000-0003-4385-325X,
м. Київ, Україна, e-mail: elitsport@bigmir.net*

Анотація. Здійснено історико-науковий аналіз еволюційного поступу спеціально організованої позашкільної рухової активності упродовж століття. Досліджено її вплив на всебічний розвиток дитини. Визначено основні функції: соціальну (задоволення соціального, батьківського, дитячого попиту); психологічну (розвивальну, релаксаційну, консультаційну); освітню (професійне самовизначення, здобуття потрібних умінь і навичок). Охарактеризовано сучасну проблематику й виклики, що постають перед фаховим середовищем у пошуку євроінтеграційних моделей побудови освітнього процесу.

Ключові слова: спеціально організована позашкільна рухова активність, карате, молодші школярі, розвиток, фізичне виховання, фізична культура.

**ЭВОЛЮЦИОННЫЙ ПУТЬ
СПЕЦИАЛЬНО ОРГАНИЗОВАННОЙ
ВНЕШКОЛЬНОЙ ДВИГАТЕЛЬНОЙ
АКТИВНОСТИ КАК ОСОБОГО
ВИДА ВСЕСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

Віталій СЕРГІЄНКО

*Национальный университет
физического воспитания и спорта Украины,
ORCID iD 0000-0003-4385-325X,
г. Киев, Украина, e-mail: elitsport@bigmir.net*

Аннотация. Проведен историко-научный анализ эволюционного развития специально организованной внешкольной двигательной активности на протяжении века. Исследовано ее влияние на всестороннее развитие ребенка. Определены основные функции: социальную (удовлетворение социального, родительского, детского спроса); психологическую (развивающую, релаксационную, консультационную); образовательную (профессиональное самоопределение, получение нужных умений и навыков). Охарактеризована современная проблематика и вызовы, стоящие перед специалистами в поиске евроинтеграционных моделей построения образовательного процесса.

Ключевые слова: специально организованная внешкольная двигательная активность, каратэ, младшие школьники, модель внешкольных занятий, педагогическое моделирование, физическое воспитание, физическая культура.

**EVOLUTIONARY PROGRESS SPECIALLY
ORGANIZED EXTRACURRICULAR
MOTOR ACTIVITY AS A SPECIAL KIND
OF COMPREHENSIVE DEVELOPMENT
OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN**

Vitaliy SERHIENKO

*National University of Physical Education and
Sports of Ukraine,
ORCID iD 0000-0003-4385-325X
Kyiv, Ukraine, e-mail: elitsport@bigmir.net*

Annotation. The researcher has carried out the evolutionary advance of a specially organized out-of-school motor activity during the century by historical and scientific analysis. He has investigated its influence on the child's comprehensive development. The author has defined basic functions: social (satisfaction of social, parent, child's demand); psychological (developing, relaxation, counseling) and educational (professional self-determination, acquisition of the necessary skills and abilities). In addition, he described the modern problems and challenges facing the professional environment in search of European integration models for the educational process.

Keywords: specially organized out-of-school physical activity, karate, junior schoolchildren, model of extracurricular activities, pedagogical modeling, physical education, physical culture.

Постановка проблеми. Багаторічними численними дослідженнями вітчизняних і закордонних учених встановлено, що особливим різновидом всебічного розвитку молодших школярів є спеціально організована позашкільна рухова активність. Неможливо працювати над удосконаленням галузі, над запровадженням новацій тощо без звернення до історичного минулого. Це не лише аналіз педагогічної теорії та практики комплексної, міжгалузевої

і міждисциплінарної сфери соціального життя, але й спроба розгляду особливостей формування, змін, характеру детермінації та ін. Це надзвичайно актуалізується нині – у період пошуків євроінтеграційних моделей побудови освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціально організована позашкільна рухова активність молодших школярів неодноразово ставала предметом студій: О. Д. Швай (2000) [9], І. О. Когут (2005) [5], А. П. Гаврилюк (2007) [2], М. П. Дейкун (2015) [4], І. Г. Васкан (2017) [1] та ін. До 90-річчя системи додаткової освіти дітей В. П. Голованов (2009) підготував історичний нарис, в якому розкрив педагогічний феномен цієї галузі, особливу увагу приділив видатним ученим-педагогам [3]. Отже, здійснений історіографічний аналіз засвідчив про фрагментарність і відсутність комплексних праць, де б висвітлювалася еволюція наукових пошуків щодо спеціально організованої позашкільної рухової активності в Україні.

Мета статті – здійснити історико-науковий аналіз еволюційного поступу спеціально організованої позашкільної рухової активності молодших школярів від офіційного ствердження до сьогодення.

Матеріали і методи. Теоретико-методологічні засади ґрунтуються на принципах історичного дослідження: історизмі, об'єктивності, системності, наступності, комплексності, багатфакторності, що забезпечує цілісне, всебічне охоплення найістотніших аспектів визначеної проблеми; загальнонаукових (аналізі, синтезі, класифікації) та історичних методах наукового пізнання (проблемно-хронологічному, порівняльно-історичному, ретроспективному, періодизації).

Результати дослідження. Спеціально організована позашкільна освіта як особливий різновид, спрямований на всебічний розвиток інтелектуальних, духовних, фізичних і професійних потреб дитини, уперше на державному рівні отримала офіційний відлік у листопаді 1917 р., коли в Народному комісаріаті просвіти РСФРР було засновано відділ позашкільної освіти. Її становлення на українських землях розпочалося ще наприкінці ХІХ століття. У цей час з'являлися перші майстерні, клуби, гуртки, літні оздоровчі табори, спортивні майданчики, денні притулки для дітей, оздоровчі колонії тощо. Одні виконували культурно-просвітницькі функції, переважно для малозабезпечених, інші – створювали умови для розвитку й виховання дітей. Здебільшого вони діяли за рахунок благодійних внесків. Їх діяльність ґрунтувалася на принципах дитячого самоврядування, самореалізації у різноманітних видах діяльності, формуванні відповідальності й колективізму тощо.

У 1918 р. почали з'являтися перші державні позашкільні установи. У червні 1919 р. був скликаний I Всеросійський з'їзд з позашкільної освіти. У 20–30-х рр. розширилося коло завдань позашкільної освіти: суцільна ліквідація неграмотності; організація дозвілля дітей; розвиток пізнавальних і творчих навичок школярів; заснування і видання фахових часописів та ін. Термін «позашкільна освіта» замінили на «позашкільне виховання». Стрімко з'являлися численні позашкільні заклади, що підпорядковувалися різним профільним відомствам: просвіти, культури, шляхів сполучення, річкового й морського флоту, профспілок тощо. Окреме місце посідала спеціально організована позашкільна рухова активність. Відтоді і до 1939 р. позашкільна освіта була виключно державною справою: бюджетно фінансувалася, належала до загальної системи народної просвіти. Цей період позначився появою інших форм організації позашкільної освіти і виховання дітей; було сформовано наукову й методичну базу; здійснено наукові дослідження і спостереження за можливостями особистостей; вивчено колективні і групові форми роботи; виникали дитячі парки, будинки культури, спортивні школи та ін.

Позашкільна освіта в 40–60-х рр. минулого століття спрямовувалася на професійне і громадянське самовизначення молодшого покоління, де переважали масовість, формалізм й урочистість. У роки «відлиги» пріоритетними напрямками спеціально організованої позашкільної освіти стали повага до захоплень дитини, заняття в колективі за інтересами; демонстрація суспільної цінності захоплень; значущість здобутих знань і вмінь; зміна статусу дитини у шкільному колективі з урахуванням її досягнень у позашкільній активності.

В 70–80 рр. ХХ ст. сформувалася унікальна система роботи з дітьми, що не мала аналогів у світі: чіткий розподіл завдань, зміст і форма позашкільної освіти; з'явилися позашкільні заклади за інтересами; масова робота (конкурси, змагання, акції тощо). Позашкільні установи здобули право самостійно розробляти програми, визначати кількість дитячих організацій та укомплектовувати педагогічний штат [6].

Зі здобуттям Україною незалежності витрати на освіту суттєво скоротилися; розпалися піонерські і комсомольські організації. Лише 7 грудня 2000 р. ухвалено Закон України «Про позашкільну освіту». Відповідно до статті 1, система позашкільної освіти визначається як освітня підсистема, що містить державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти (зклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, зокрема школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти; відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи; інші суб'єкти освітньої діяльності, що надають освітні послуги в системі позашкільної освіти.

Значно активізовано діяльність спеціально організованої позашкільної освіти, що, на відміну від шкіл, ґрунтується на творчому розвитку особистості дитини, свободі вибору діяльності, програм і форм роботи тощо [8, с. 35]. Педагог і школяр перебувають у співпраці і співтворчості.

Система позашкільної освіти значною мірою забезпечує соціальне середовище, в якому формується особистість. Її слід розглядати не лише як оточення, але як систему можливостей, вимог та очікувань, що здійснює конструктивні й диригентські функції цього процесу [7]. Отже, створюються умови для проектування простору, де відбувається самореалізація особистості, підвищується соціальна стабільність і справедливість у суспільстві; створюються умови для розвитку дитини тощо.

На наше переконання, саме заняття спортивними єдиноборствами, зокрема карате, сприяють успішній соціалізації особистості молодшого школяра, оскільки мають вплив як на фізичні здібності, так і на психологічні. Виокремлює низку чинників, дотримання яких гарантуватиме успішність соціалізації молодших школярів в умовах спеціально організованої позашкільної рухової активності: Отож орієнтація учнів на освоєння занять карате, яка за своєю сутністю є педагогічною, повинна враховувати вирішення множини питань, серед яких: 1) забезпечення фізичного розвитку людини; 2) зміцнення здоров'я; 3) поліпшення фізіологічних функцій організму; 4) загальний органічний і гармонійний розвиток людини. У шкільному віці первинним є розвиток фізіологічних функцій організму, а решта є наслідком взаємозв'язку.

Висновки. Спеціально організована позашкільна рухова активність є особливим різновидом всебічного розвитку молодших школярів. Вона забезпечує органічний зв'язок між фізичним вихованням, масовим спортом та спортом вищих досягнень. Її столітня історія свідчить про важливість і затребуваність у дітей, їх батьків і суспільства в цілому.

Еволюційний поступ позашкільної освіти зазнав суттєвих змін у формах діяльності, функціях і результатах. Нині, наприклад, спеціально організована позашкільна рухова активність виконує такі важливі функції: 1) соціальну (задоволення соціального, батьківського, дитячого попиту); 2) психологічну (розвивальну, релаксаційну, консультаційну); 3) освітню (професійне самовизначення, здобуття потрібних умінь і навичок). Серед її переваг виокремлюємо таку: багатоаспектність інфраструктури – успіх виховання дітей при спільних зусиллях системи освіти, спорту і культури. Сьогодні у спеціально організованій позашкільній руховій активності задіяно чимало талановитих школярів, а отже, – в Україні яскраве майбутнє, що втілиться через молодших школярів, які сьогодні розвивають свій потенціал на заняттях спортом. Їх об'єднує дуже важлива риса – вони готові розвиватися, зростати, і це їм

прищеплюють саме педагоги позашкільної освіти. Вивчення історичного досвіду дозволить почерпнути найкраще з минувшини при формуванні новацій у такій важливій галузі як спеціально організована позашкільна рухова активність.

Список використаних джерел

1. Васкан І.Г. Стан та перспективи вдосконалення спеціально організованої рухової активності учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / І.Г. Васкан // Молодий вчений. – 2017. – № 3.1 (43.1). – С. 54–58.
2. Гаврилюк А.П. Організація фізичної культури учнів молодшого шкільного віку в групах продовженого дня: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / А.П. Гаврилюк. – Луцьк, 2010. – 20 с.
3. Голованов В.П. Исторические уроки становления и развития отечественной системы дополнительного образования детей. К 90-летию государственной системы дополнительного образования детей // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 4: Педагогика. Психология. – 2009. – Вып. 1(12). – С. 69–84.
4. Дейкун М.П. Форми організації позакласної та позашкільної роботи з фізичного виховання як дієва складова запровадження здорового способу життя / М.П. Дейкун // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім.Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – № 129, т. 3. – С. 104–108.
5. Когут І.О. Руховий режим і фізичний стан дітей 6–7 років, які навчаються у школах різного типу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: [спец.] 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / І.О. Когут. – Київ, 2006. – 20 с.
6. Сергієнко В.П. Історія становлення й розвитку спеціально організованої позашкільної освіти молодших школярів (до 100-річчя від дня заснування) / В.П. Сергієнко // Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали XIII Всеукр. конф. мол. учених та спеціалістів, присв. 100-річчю від часу утворення у складі М-ва зем. справ комітетів – вченого і с.-г. освіти (нині – Нац. акад. аграр. наук України) та 80-річчю від дня народж. акад. НААН, Заслуженого діяча науки і техніки України, Героя України, президента НААН (1996–2011) М.В. Зубця (1938–2014), Київ, 18 травня 2018 р. / НААН; ННСГБ; Рада молодих вчених НААН [та ін.]; уклад.: В.А. Вергунов, А.С. Білоцерківська, Х.М. Дмитрієва; редкол.: В.А. Вергунов (голова). – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2018. – С. 291–292.
7. Сергієнко В.П. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті спеціально організованої позашкільної рухової активності / В.П. Сергієнко // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba. – 2018. – № 22, Part 1. – С. 132–134.
8. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей: монографія / В.В. Вербицький, Л.М. Бондар, А.Е. Бойко, А.В. Корнієнко та ін.; за ред. В.В. Мачуського. – Харків: Друкарня Мадрид, 2015. – 330 с.
9. Швай О.Д. Педагогічні аспекти управління руховою активністю молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: [спец.] 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / О.Д. Швай. – Львів, 2000. – 22 с.

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2018

Прийнята до друку 3.04.2018

Підписана до друку 30.04.2018